

СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА СРБИЈЕ У XXI ВЕКУ

КУЛТУРА

ОСНОВА ДРЖАВНОГ И НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА

ЗБОРНИК РАДОВА СА СКУПА
ОДРЖАНОГ 24. И 25. XI 2016. У СРПСКОЈ АКАДЕМИЈИ НАУКА И УМЕТНОСТИ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ, ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

За разлику од претходних скупова у оквиру циклуса „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“ који су били посвећени образовању и науци, скуп о култури представљао је посебан изазов јер је сам појам културе у великој мери флуидан, без јасно омеђених граница. Стога је овај скуп тематски био ограничен на питања културе као основе државног и националног идентитета. Упркос оваквом тематском сужавању, радови саопштени на скупу и објављени у овом зборнику представљају тек наговештаје дубине проблема са којима се суочава култура у времену цивилизацијске транзиције чији смо сведоци и учесници.

А. Костић

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXVI

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 39

CULTURE

**THE BASIS OF STATE'S AND
NATIONAL IDENTITY**

PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON NOVEMBER 24th and 25th, 2016

Accepted for publication at the 9th Session of the Department of Social Sciences,
held on November 7th, 2017, after being reviewed by academician
Kosta Čavoški and corresponding member Aleksandar Kostić

EDITOR

Corresponding Member

ALEKSANDAR KOSTIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVI

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 39

КУЛТУРА

**ОСНОВА ДРЖАВНОГ И
НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА**

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 24. И 25. НОВЕМБРА 2016. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на IX седници Одељења друштвених наука,
одржаној 7. новембра 2017. године, на основу реферата академика
Косте Чавошког и дописног члана Александра Костића

УРЕДНИК

дописни члан

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ

БЕОГРАД 2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор и коректор
Светлана Стојковић

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Тираж: 400 примерака

ISBN 978-86-7025-747-4

Штампа
Colorgrafx, Београд

САДРЖАЈ

- 9 | Реч уредника
- 11 | Александар Костић: *Поводом циклуса скупова „Сиврашечки њравци развоја Србије у XXI веку“*
- 13 | Реч Владимира С. Костића, председника Српске академије наука и уметности
- 15 | Реч Владана Вукосављевића, министра културе и информисања Републике Србије: *Мојући њринцији културне ѡлицике у Србији*
- 23 | Бранко Кукић: *Место културе у дујорочним сиврашејима државе*
- 31 | Горица Мојовић: *Законски оквири културне ѡлицике и начини финансирања*
- 41 | Ивана Стефановић: *Институције културе, култура институција*
- 67 | Зорица Томић: *Културна ѡлика у развијеним земљама: ѡроблем ѡређења, ѡроблем ѡрцејције*
- 77 | Иван Ивић: *Улога образовној систиема у очувању културне ѡрадиције*
- 87 | Небојша Брадић: *Креативне индустрије и ѡржиције*
- 101 | Дивна Вуксановић: *Улога медија у сиварању образаца у култури*
- 113 | Ирина Суботић: *Музеји у Србији данас – у светлу сивајисике*
- 129 | Вишња Кисић: *Музеј као ѡросѡр еманицијације: замисљање музеја сиврашејнице*
- 151 | Тијана Бугарски Палковљевић: *Музеји данас: Галерија Мајице српске – живи музеј*
- 169 | Предраг Пипер: *О улози националне академије у обликовању културне и језичке ѡлицике*
- 181 | Дарко Танасковић: *Српско културно наслеђе у докуменцима и ѡракси међународне заједнице*

- 193 | Милован Данојлић: *Пледаје за елиџну културу*
- 201 | Ласло Вегел: *Јуџословенски и џосџуџословенски иџенџиџеџи*
- 207 | Невена Даковић: *Иџенџиџеџеџе маџриџе: la jeunesse désaffectée и уморни раџници (Србија, 2010–2015)*
- 221 | Борислав Стојков: *Очување и развој иџенџиџеџеџа џраџа у Србији – искушење данашњеџ урбанизма*
- 249 | Бојан Ковачевић: *Моџћности креативноџ уџрављања џраџом?*
- 265 | Милена Драгићевић Шешић: *Инџиџиџуџионални и независни акџери у заједничком деловању: стџраџеџеџе јавно-џивилноџ џарџнерџџа – џледаје за ауџномију кулџуре*
- 287 | Дијана Милошевић: *Независна кулџурна сцена Србије и одлив умеџника*
- 299 | Радослав Зеленовић: *Кулџурна добра као необновљиви ресурси*

РЕЧ УРЕДНИКА

Зборник који је пред нама садржи радове саопштене на скупу под насловом „Култура: основа државног и националног идентитета“ који је одржан у Српској академији наука и уметности 24. и 25. новембра 2016. године. Скуп посвећен култури трећи је у оквиру циклуса од пет скупова под заједничким насловом „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“. Претходна два скупа била су посвећена образовању и науци, а следе скупови о економији и државном уређењу, чиме би у оквиру поменутог циклуса били обухваћени најзначајнији сегменти државе и друштва.

За разлику од претходних скупова посвећених образовању и науци, областима чији је опсег мање или више јасно одређен, култура је домен чије су границе флуидне, а видови испољавања до те мере разноврсни да је једним скупом, ма колико био амбициозно замишљен, немогуће захватити све њене аспекте. Стога је овај скуп тематски био усмерен на културу као основу државног и националног идентитета. Међутим, већ у припреми скупа се показало да је и такво сужавање фокуса недовољно да би се проблеми културе у овом контексту сагледали на систематичан и тематски хомоген начин. Недоумице су се кретале од дилеме да ли култура треба да буде у функцији промовисања државног и националног идентитета до питања у којим видовима и каквом државном политиком би она могла то да буде. Поменуте недоумице и ширина опсега који захвата појам „култура“ неизбежно су довеле до тога да је овај скуп тематски мање хомоген од претходних скупова посвећених образовању и науци. Ова хетерогеност се примећује већ површним увидом у садржај Зборника јер се питања покренута на овом скупу крећу од проблема финансирања културе до питања елите која културу ствара, од очување културне баштине до општих смерница и странпутица у културној политици Србије.

Оваква хетерогеност може бити предмет критике, али притом се мора имати у виду природа феномена који је на овом скупу размотрен. Разлике у ставовима о томе шта је култура и која је њена улога нису биле само концепцијске природе, кроз њих се понегде назирао и политички и идеолошки став што је, чини се, одувек било у већој или мањој мери инхерентно свакој расправи и разматрању проблема у култури.

Стога овај Зборник није збир сложено усмерених мишљења и предлога о томе како да се стање у култури Србије побољша и како би култура могла да буде основа државног и националног идентитета. Он је, могло би се рећи, драгоценост сведочанство о тренутку глобалне цивилизацијске транзиције чије дубине у највећој мери нисмо свесни нити је до краја разумемо, а која се одражава и на стање културе у Србији. Најзад, овај Зборник је и сведочанство о начину на који у овом тренутку културна елита у Србији види проблеме културе и њене улоге у друштву.

А. К.

НЕЗАВИСНА КУЛТУРНА СЦЕНА СРБИЈЕ И ОДЛИВ УМЕТНИКА

Дијана Милошевић

Дах Театар – Центар за изобразишну исцраживања

Сажетак. Независна културна сцена Србије обухвата преко осамдесет организација и око две и по хиљаде уметница/ка из Србије који реализују између хиљаду петсто и две хиљаде културних програма годишње. Припадници ове сцене представљају нашу културу у свету и добитници су многих признања.

Ова сцена се 2011. године званично организовала у мрежу и представља платформу која има за циљ да промовише рад својих чланица/ова и да утиче на културну политику у земљи. Поред актера независне сцене постоје и уметнице/ци и појединци који самостално делују у култури. Међутим, важни актери савремене уметничке сцене у Србији напуштају земљу и одлазе да живе и раде у иностранству, те је важно разумети узроке и мотиве који доводе до тога.

Тешки услови су заједнички именоване код свих оних који стварају у оквиру ове сцене данас у Србији. Непостојање подршке од стране институција, непостојање јасних механизма финансирања, као и непрепознавање важности делатности ове сцене јесу узроци који се намећу као разлози напуштања земље од стране уметница/ка.

За постојање развијене независне културне сцене, која ће да функционише код нас и у иностранству, неопходна је подршка институција, тј. државе. Тако би се одлив уметника смањило, што би довело до развоја савремене сцене која би, с једне стране, деловала у земљи а, с друге стране, на најбољи начин представљала нашу културу ван земље, чинећи базу идентитета нашег друштва.

Кључне речи: независна сцена, одлив уметника, институционална подршка, културна политика, идентитет друштва

Певање о мрачним временима – настанак независне сцене

Дошао је тренутак када је неопходно зауставити производњу забуне у односу на то шта је независна сцена Србије и ко су њени актери. Посебно је важно направити дистинкцију између независне културне сцене и аматерске сцене, које су потпуно две различите појаве. У случају независне културне сцене Србије реч је о професионалним уметницима, док је код аматеризма реч о непрофесионалцима, односно љубитељима.

Рађање независне сцене баш током деведесетих година прошлог века, дакле у најизазовније време у погледу историјских, економских и политичких околности у нашој земљи, јесте феномен који се већ раније дешавао у другим земљама – да се у мрачним временима појављују они

који певају о мрачним временима. „Да ли ће бити певања у мрачним временима? Да, биће певања о мрачним временима.“¹

Имајући у виду да су до деведесетих година култура и уметност биле државно подржане, а самим тим и контролисане, настанак независне сцене се рађа у великој мери из разлога неслагања са политикама тадашње државе. Паралелно са политичким турбуленцијама дешавала се и друштвеноекономска промена система која је подразумевала и далеко мање улагање државе у културу. Појединци, актери на културној сцени који се нису слагали са тадашњим режимом, свој отпор и неслагање су врло често артикулисали својим радом и формирањем уметничких група. Тај рад је преиспитивао позицију и одговорност уметника у друштву, често оштро критикујући тадашњу друштвенополитичку ситуацију. Природно, да би имали слободу да на тај начин искажу свој став, морали су да остану независни у сваком погледу. Током прве половине деведесетих година институционална позоришта су углавном демонстрирала потпуно порицање трагичности ситуације у којој се налазила држава. С обзиром на то да су била државно подржана, остајала су нема, производећи слабе и неадекватне комаде или јефтину забаву. У таквој ситуацији почеле су да се рађају пре свега независне позоришне групе, а онда и остали независни уметнички колективи. „Док је опозиција на улицама преузимала улогу театра, београдска институционална позоришта, сигурна иза својих штитова током година рата, нису била способна да изађу из опасног круга летаргије.“² Било је есенцијално повезати се са истомишљеницима и поделити осећај о времену и догађајима у земљи.

Настанак и деловање ДАХ театра, Истер театра, Плавог позоришта, Мимарга, Омен театра, Сигнум театра, ЕРГстатуса, Огледала, током 1990-их, довело је до рађања савремене независне театарске сцене у Србији. Карактеристично је за ту рану сцену да је развијала тактике опстанка које су јој омогућиле да буде одржива, али како се ситуација није мењала набоље током протекле две деценије, та одрживост се углавном свела на пуко преживљавање.

У 2000. години политичка ситуација се променила са падом режима и почетком крхке демократије у Србији. Та ситуација је током двехиљадитих година пролазила кроз различите фазе. Независна

1 Брехт, Б. *Немачки рајини буквар, Изабране њесме* – изабрао и превео с немачког Слободан Глумац.

2 Кнежевић, Д. “Marked with Red Ink”, *Radical Street Performance*, priredila Jan Cohen-Cruz, VB: Routledge, 1998.

културна сцена Србије је кроз уметност и културу наставила да се бави темама важним за наше друштво – преиспитујући кроз свој рад питања суочавања са прошлошћу, али и начинима превазилажења траума које су грађанке и грађани наше земље и региона проживљавали током две декаде. Такође, настављају да преиспитују текуће друштвенополитичке праксе.

Током двехиљадитих година посебно се развија плесна сцена. Настанак Форума за нови плес при Српском народном позоришту у Новом Саду, Пер Арта и Регионалног креативног атељеа Јожеф Нађ, као и Станице – сервиса за савремени плес и Теорије која хода (ТкХ) направило је темеље развоја модерног плеса у Србији. Формално високошколско образовање за област савременог и класичног плеса у Србији није постојало, тј. нису постојале високошколске институције које би омогућиле школовање играча и кореографа. Таква ситуација се напokon мења 2014. године, када почиње са радом Институт за уметничку игру, који је 2016. године акредитован као прва високошколска институција у области плеса. Паралелно са сценом која обухвата извођачке уметности, развија се и независна музичка и ликовна сцена, чији се припадници организују у оквиру бројних уметничких колектива и невладиних организација.

Ситуација данас

Независна културна сцена Србије (НКСС) обухвата преко осамдесет организација, две и по хиљаде уметница/ка из Србије који реализују између хиљаду петсто и две хиљаде културних програма годишње. То представља један озбиљан корпус рада. Ова сцена се 2011. године званично организовала у мрежу и представља платформу која има за циљ да промовише рад својих чланица/ова и да утиче на културну политику у земљи. Поред актера независне сцене постоје и уметнице/и и појединци који самостално делују у култури. Припадници ове сцене представљају нашу културу у земљи и у свету, добитници су многих националних и интернационалних награда и признања.

Уколико говоримо о важности културне дипломатије у култури једне земље, онда представници ове сцене својом сарадњом и програмима представљају најбољи пример за то. „Питања о општем стању културе, о културним обрасцима и моделима комуникације, о културном канону, као и о кључним идентификаторима националног културног идентитета морају бити део државне политике која би била изражена кроз моделе сарадње, медијације и партнерства. Пут јачања позиција

културе и могућности које она у међународним односима има, у афирмацији је институција елитне и националне културе, **али и савременог стваралаштва.**³

Поред своје уметничке праксе, актери ове сцене су интензивно укључени у организовање едукативних активности у облику мајсторских радионица, семинара, периодичних школа и успевају да доведу најеминентније уметнике из наше земље и света као предаваче. Такође, реализатори су бројних сарадњи са уметницама и уметницима из иностранства.

Одлив уметника/ца – узроци

„Brain drain“ (одлив мозга) представља један од значајних феномена савременог света. Талентовани и високообразовани припадници сиромашних и недовољно развијених друштава одлазе у богатије и развијеније средине у потрази за бољим условима за рад, бољим условима за живот или једноставно у потрази за безбедношћу. То, наравно, њихова друштва чини још рањивијим и неспособнијим да издрже такмичење у глобалним условима. Парадокс је да често, посебно из перспективе оних који су отишли, изгледа да за то никог није брига.⁴ Термин је 1963. године први пут дефинисало Краљевско друштво Велике Британије да би означило велики одлив британских интелектуалаца шездесетих година прошлог века у САД услед економских услова. Иако се данас неки теоретичари залажу да овај термин треба да се замени другим терминима, ситуација у свету показује да је, нажалост, и даље велики одлив високообразованих људи из земаља такозваног трећег света и земаља Источне Европе у високо развијене земље. Треба га разликовати од термина „циркулација мозга“, термин који се односи на одлазак младих на усавршавање ван земље. Нажалост, у случају наше земље већина интелектуалаца који оду на усавршавање се ипак не враћају, преваходно због далеко бољих услова за живот и рад који им се нуде у иностранству.

„У периоду грађанских ратова на просторима бивше Југославије 1990-их, огроман број високообразованих људи напустио је ове просторе. Нема тачних података о онима који су емигрирали из Србије, али се помињу подаци у распону од 70. 000 до 300. 000 људи. У том времену, основни мотив је било преживљавање, те су многи од њих на-

3 Рогач Мијатовић Љ. „Културна дипломатија и идентитет Србије“, Београд: Институт за позориште, филм, радио, телевизију ФДУ и Клио, 2014.

4 Цветичанин, П. Београд: Студија „Проширена сцена“, 2015.

пуштали своје професије и пристајали на било какве послове у земљама које су их примиле.“⁵

Међутим, овај тренд се наставио и у двехиљадитим годинама и данашње процене су да је из Србије у последњих двадесет година отишло између 500.000 и 600.000 људи.

Према подацима Светског економског форума, Србија је по „одливу мозга“ прошле године заузела неславно 141. место од 144 земље. Иза нас су само Бурунди, Хаити и Алжир.⁶

У оквиру „одлива мозга“ последњих година почео је да се јавља и феномен „одлива уметника“. Важни актери савремене уметничке сцене у Србији напуштају земљу и одлазе да живе и раде у иностранству, што представља озбиљан симптом поремећаја функционисања једног друштва и доноси огромну штету нашој култури. Овакво стање негативно утиче на домаћу независну сцену и њен развој, али исто тако и на културну слику Србије у европском контексту. Ако се сложимо да нам историја указује да су уметници они који свој рад не везују само за економски моменат и често остају у земљама где је врло тешко и изазовно стварати услед економско-политичке ситуације, као и да се први враћају на места која су преживела велику трауму (о чему сведоче бројни примери уметника који су остали да стварају у Сарајеву за време опсаде током деведесетих година прошлог века, или су остали у Београду за време бомбардовања 1999. године, или се вратили у Њу Орлеанс после урагана Катрина 2005. године, да наведемо само неке од бројних примера) важно је разумети узроке и мотиве који доводе до тога.

„Лоши економски услови често нису довољни да присиле неког да оде. Најчешће је економска ситуација комбинована са лошом државном управом онај фактор који подстиче високостручне да оду. Као подстицајни фактор за одлазак пресудна је олигархијска структура – корумпиране, етаблиране структуре које настоје да елиминишу непожељну елиту. У земљама где владавина права једва да се примењује, људи без било каквих способности и квалификација имају огромне амбиције. Разлози за емиграцију постају етички.“⁷

Оно што је иманентно независним уметницама/има јесте управо развијени критички дискурс, постављање често незгодних питања и,

5 Цветичанин, П. Београд: Студија „Проширена сцена“, 2015.

6 Шуваковић, Л. Интернет портал Зораинфо „Од циркулације до одлива мозга“, 2016.

7 Horvat, V. "Brain Drain", *Southeast European Politics*, vol. V, no. 1, 2004.

да парафразирамо, „говорење истине у лице сили“⁸. Посебно забрињавајући симптом је одлазак младих уметника, јер они као део независне уметничке сцене значајно утичу на развој прогресивних идеја у друштву и развој демократије у земљи.

Актерке/и независне сцене се често баве тзв. ангажованом уметношћу која се преплиће са активизмом. Активизам у уметности је пре свега лични позив, порив да се бавећи се уметношћу нешто уради за нашу друштвену заједницу. Независна сцена није једина која се бави активизмом, нити је то сам алтернативни театар, али чињеница јесте да чешће срећемо такву врсту ангажмана у независном деловању у уметности. Одлазак ових актерки/а из земље утиче и на ове праксе које су по себи непроцењиве за друштво, јер им је у основи порив да друштво учине праведнијим и бољим.

Као једна од најозбиљнијих последица „одлива мозгова“ наводи се губитак капацитета за иновације у земљи из које се одлази. Капацитет за иновације је нешто што се посебно односи на оне који стварају у култури једне земље, чији је главни домен управо креативна активност у пољу иновације. База културе и уметности јесте управо скуп иновативних идеја и пракси које се касније очитују и у другим пољима стварања и рада. Стога је одлив уметника из земље немерљив губитак не само у домену културе већ у различитим областима друштвеног деловања.

При анализи актуелног проблема одлива сцене мора се узети у обзир и специфични културни, политички и друштвени контекст у Србији.

Оно што припадници независне сцене у Србији наводе као разлоге напуштања земље јесу друштвенополитичка ситуација у земљи, коју пре свега карактерише осећај безнађа и немања перспективе.

Тешки услови су заједнички именоватељ код свих оних који стварају у оквиру ове сцене данас у Србији. Непостојање подршке од стране институција, непостојање јасних механизма финансирања, као и непрепознавање важности делатности ове сцене јесу узроци који се намећу као разлози напуштања земље од стране уметница/ка. Својим радом, који је често препознат и награђиван и у земљи и у иностранству, они не могу себи и својим породицама да обезбеде основне услове за живот.

8 Фраза коју су сковали квекери средином 1950-их. То је био позив да САД стане против сваке врсте фашизма и тоталитаризма. – *Urban Dictionary*.

Непостојање конкретне културне политике у односу на постојање и развој независне културне сцене, као и непостојање одвојених фондова за финансирање у оквиру надлежних институција, где се припадници независне сцене стављају у ситуацију да конкуришу заједно са буџетским манифестацијама и институцијама на исте конкурсе и за исте фондове, такође су озбиљни узроци овакве лоше ситуације.

Један од испитаника за студију Предрага Цветичанина, коју користимо у овом тексту, на питање по чему се разликује третман уметничког рада у иностранству изјавио је: „Људи су генерално опуштенији, и овај посао доживљавају као то што јесте – плаћен посао, а не нешто за шта плату (пошто не добијамо у економској) добијамо у некој психолошкој надокнади, слатком осећају жртвовања.“⁹

Одговор друге испитанице такође говори о ситуацији: „Читавог живота сањам да одем из Србије да бих могла да се бавим својом професијом.“¹⁰

Непостојање инфраструктуре која би омогућила свакодневни рад актера независне сцене, као што су адекватан простор за рад, опрема итд., такође угрожавају постојање и развој ове сцене.

Присиљеност на преузимање више улога, тј. делатности, поред основне уметничке за коју су и школовани, доводи актере ове сцене до перманентне исцрпљености (феномен *burnt-out*)¹¹ и немања времена за бављење својом основном делатношћу.

Ситуација није боља када су у питању савремени визуелни уметници, с обзиром на то да је, осим спорадичних примера откупа дела, уметницима углавном остављено да се сами сналазе, што опет доводи до тога да уметници не могу да живе од продаје свог рада, нити да финансирају свој даљи уметнички развој. Уметници су принуђени да се сналазе, или се баве неким другим послом или се јављају на пројекте и програме који се баве социјалним тематикама, што само по себи није лоше, али је озбиљан симптом ако постане једини начин опстанка уметничке сцене.

„Тржиште уметничких дела је производ одређеног модела уређења западне Европе, који подразумева систем државних културних институција, као и интерес улагања приватног капитала у уметничку продукцију. У Србији ништа од тих предуслова не постоји.

9 Цветичанин, П. Београд: Студија „Проширена сцена“, 2015.

10 Цветичанин, П. Београд: Студија „Проширена сцена“, 2015.

11 Значење термина *burnt-out* – исцрпљеност услед дуготрајног стреса – *The Free Dictionary*.

Када се институције пријављују на исте конкурсе за програме на које се пријављују и појединачни уметници, ви схватате да су они постали (лажна) конкуренција, а не партнери. Да би се подстакло тржиште, а посебно савремене културне продукције, неопходно је пре свега у јавности променити однос према култури и уметности.¹²

Нису сви разлози напуштања земље негативни, постоје и школовање и усавршавање као позитиван разлог, али у великој мери чим би се успоставили елементарни услови за рад и останак, уметнице/ци би остајали ван земље.

Како зауставити одлив уметника– препоруке

За постојање развијене независне културне сцене, која би функционисала код нас и у иностранству и остваривала размену искустава, знања и пројеката, неопходна је подршка институција, то јест државе. Тако би се одлив уметника не само смањило и престао да представља негативни феномен нашег друштва већ би то довело до развоја савремене сцене, која би, с једне стране, деловала у земљи а, с друге стране, на најбољи начин представљала нашу културу ван земље.

Предуслов за разумевање ситуације независне сцене и реализовање програма подршке од стране државе је да држава суштински прихвати плуралитет мишљења – у овом случају оних који раде у култури. Смрт уметности и културе наступа управо онда када се различита мишљења у политици, уметности и култури једне земље незванично санкционишу, када не постоји слобода критичког промишљања и стварања. Независна сцена треба да престане да се схвата као нека врста непријатеља званичној културној политици, већ као она која прва покреће позитивне промене јер је мобилна, углавном прва долази до нових информација из света или прва презентује наша достигнућа у свету. Она заједно са тзв. званичном културном сценом чини широко поље наше културе. Тек када државне институције схвате да су ове две сцене комплементарне и да се прожимају, тј. да једна обогаћује другу, моћи ће да се створе бољи услови за постојање независне сцене, а самим тим и јаке културне базе у нашем друштву.

Формирање посебних конкурса где би конкурисали актери ванинституционалне сцене у оквиру Министарства културе РС и Секретаријата за културу града Београда, као и Покрајинског секретаријата

12 Мирослава Боба Стојадиновић у тексту Милице Димитријевић „Шта све мораш у Србији кад си уметник“, Београд: Политика, 2015.

за културу, намеће се као један од првих и основних корака ка мењању садашње ситуације.

Децентрализација је такође неопходна да се деси и у расподели средстава везаних за културу, као и третману уметника, будући да се највећи део уметничких активности ове сцене дешава у два града – Београду и Новом Саду.

Подршка едукативним пројектима-програмима независне сцене је важна, као и повезивање институција са независном сценом. То је пракса која се спроводи увелико у свету, па се нпр. независни уметници позивају да буду гостујући предавачи на високим школама које се баве плесом, театром, визуелном уметношћу итд. али и ванинституционалне организације и уметнички колективи често раде у оквиру зграда познатих институција, користећи њихове организационе и техничке ресурсе. Они на тај начин доприносе програму ових институција, а сами добијају добре услове за рад.

Новоосновани и акредитовани Институт за уметничку игру управо представља одличан модел јер делује и у институционалним и ванинституционалним оквирима, омогућавајући студентима, поред образовања из области плеса, и да се повезују, сарађују и буду активни у оквиру обе сцене, а позивајући уметнике/предаваче из целог света омогућавају својим студентима да добију највише образовање из савремене уметничке праксе.

Специфична позиција уметника који су напустили земљу јесте да су у највећем броју случајева наставили да се баве својим послом, као и да су наставили да одржавају професионалне односе са уметницима у земљи. Та ситуација може да представља модел могуће сарадње како би наши уметници остали везани за нашу културу, али је потребно то препознати и подржати.

Финансирање сарадње између наших уметника у земљи и у иностранству, формирање нових фондова или отварање и те области у постојећим конкурсима надлежних институција био би важан корак.

Неопходно је испитивање механизма који би подстицали мобилност уметница/ка, а истовремено омогућили онима који то желе да остану и раде у нашој земљи. Неопходно је и онима који живе у иностранству омогућити да остану у контакту са сценом у земљи.

Могућа решења око великог проблема простора неопходног за рад на независној сцени је повезивање институција са независном сценом и дељење недовољно искоришћених ресурса институција. То је такође пракса која се реализује у многим европским земљама, па је Национални

театар у Лондону отворио своје сцене за независне позоришне компаније које периодично или стално резидирају у тим институцијама, што значи да ту реализују своје пројекте, од чега има корист како позоришна компанија тако и Национални театар јер добија нову публику, инспирисан је новим начинима рада и организовања итд. Примери из Скандинавије нам показују да и универзитети и високе школе могу да своју инфраструктуру дају на коришћење независним уметницима, где такође добит имају и једни и други због размене пракси, програма и обезбеђивања услова за рад.

Закључак

Ако култура представља базу идентитета једног друштва, па тако и нашег, онда је потребно учинити неопходно да би уметнице/и који стварају и ван институција имали достојанствене услове за рад. Без континуитета у култури нема ни идентитета.

Уколико уметнице/и наставе да напуштају нашу земљу, остаћемо без виталне снаге нашег друштва. Јер без уметности и културе нећемо моћи да испричамо своје приче. На то нам указује чувени британски позоришни редитељ Питер Брук: „Једном је компјутер упитан – *шта је истина?* Прошло је доста времена док одговор није стигао. Одговор је гласио: *испричаћу вам причу.*“

INDEPENDENT CULTURAL SCENE IN SERBIA AND “ARTIST-DRAIN”

Dijana Milošević

Dah Theater – Center for Theatric Research

Abstract. Independent cultural scene in Serbia includes more than eighty organizations and about two and a half thousand artists from Serbia, who carry out between one thousand five hundred and two thousand programs per year. Members of the scene represent our culture in the world and have won numerous awards.

In 2011, this scene became officially organized into a network and represents platform whose goal is to promote activities of its members and to influence cultural policy in the country. Beside the members of the independent scene, there are artists and individuals who act in culture independently. However, important actors of modern artistic scene in Serbia are leaving the country and are starting to live and work abroad, so it is important to understand causes and motives leading to this.

Unfavorable conditions are common denominator for all those who are creating within this scene in Serbia today. Non-existing support from institutions, non-existing of clear funding mechanisms, as well as unrecognizing of the importance of the scene's activities, are main reasons for artists to leave the country.

For existence of developed independent cultural scene, which could operate in the country and abroad, institutional (i.e. governmental) support is necessary. This would reduce the number of artists who are leaving, which would lead to development of modern scene that would, on one side, operate in the country, and on the other side, would represent our culture abroad in the best way, thus forming base of our society's identity.

Key words: independent scene, artist-drain, institutional support, cultural policy, identity of society

